Wat is een journalist?

Opinie

*Wouter Hins**

Voor de derde keer dit jaar brengt *Mediaforum* een themanummer uit. De hiernavolgende artikelen gaan over de juridische betekenis van de hiernavolgende begrippen 'journalist' en 'journalistiek'. Waarom is dit thema actueel? Een belangrijke reden is de aankondiging van de Minister van Justitie, bij brief van 27 november 2007, dat hij besloten heeft een wettelijke regeling voor te bereiden over het verschoningsrecht voor journalisten.[1] Opmerkelijk, want enkele maanden eerder had de minister nog betoogd dat een wettelijke regeling juist niet gewenst was.[2] In een overleg met de vaste Kamercommissie voor Justitie op 28 november 2007 bleek dat een ruime meerderheid van de Tweede Kamer het nieuwe beleid van de minister ondersteunt. De wet zou moeten definiëren wat een journalist is. 'Het kan niet de bedoeling zijn dat iemand die een weblog bijhoudt over zijn cavia als journalist wordt aangemerkt', zo merkte het Kamerlid Van de Camp (CDA) op. Zijn collega Teeven (VVD) voegde daaraan toe: 'Het kan ook niet zo zijn dat allerlei beunhazen een beroep kunnen doen op bronbescherming'. De woordvoerders van de linkse fracties waren voorstander van een ruimere definitie van het begrip 'journalist', maar bijna iedereen vond dat een afbakening nodig was. Ook de minister zei daarnaar te streven.[3]

De vraag 'wat is een journalist?' speelt echter op meer terreinen. Zo is de vraag al eens opgeworpen in het rapport van de VMC-studiecommissie 'Klachten over mediapublicaties' van mei 2007. De commissie pleitte voor een eenvoudige, toegankelijke en niet te kostbare procedure om op te komen tegen individueel leed dat door een publicatie in een nieuwsmedium is veroorzaakt. Wie de gewenste bescherming ook moge bieden – de Raad voor de Journalistiek of een bij wet geregelde ombudsman –, de bevoegdheid tot geschilbeslechting zal moeten worden afgebakend.[4] In de tweede plaats houdt het EHRM zich bezig met journalistieke gedragingen in het licht van artikel 10 EVRM. Het Hof benadrukt de rol van de pers als '*public watchdog*' en noemt deze in één adem met de '*ethics of journalism*'. Een recent voorbeeld is het arrest *Stoll vs. Zwitserland* van 10 december 2007. Verder valt te denken aan de uitspraak van de voorzieningenrechter te Amsterdam van 25 oktober 2007 inzake de weigering van een politieperskaart. Waren vader en zoon Smit wel echte journalisten?[5] De betekenis van het begrip 'journalistiek' wordt ten slotte besproken in de 'Richtsnoeren publicatie van persoonsgegevens op internet', die het College bescherming persoonsgegevens publiceerde in de *Staatscourant* van 11 december 2007. In die richtsnoeren wordt onder meer een uitleg gegeven aan de 'journalistieke exceptie' van artikel 3 Wbp.

De inhoud van dit nummer

Redenen genoeg dus voor een themanummer. *Schuijt*, die als gastredacteur aan de coördinatie meewerkte, schreef een overzichtsartikel. Daarin benadrukt hij dat een definitie van het begrip 'journalist' niet altijd nodig is. Vrijheid van meningsuiting komt immers aan eenieder toe. Voor zover journalisten anders worden behandeld, blijken de criteria te verschillen naar gelang het doel van het onderscheid. *Voorhoof* geeft in zijn bijdrage een grondige analyse van de jurisprudentie van het EHRM. Een belangrijke conclusie is dat het EHRM de 'pers' en 'journalisten' niet als zodanig beschermt, maar zich laat leiden door het recht van het publiek om goed geïnformeerd te worden. Vanuit dat oogpunt worden actiegroepen soms op één lijn gesteld met een persorgaan en krijgen gewone burgers soms dezelfde bescherming als een journalist. Het artikel van *Verdoodt* gaat in op de personele rechtsmacht van de persraden in Europa. Daaruit blijkt dat de Nederlandse en de Vlaamse Raad voor de Journalistiek tot een andere categorie behoren dan de Britse, Duitse en Zweedse collega's. Bij 'onze' raden is de bevoegdheid namelijk niet gekoppeld aan een bepaald medium, maar aan een 'journalistieke gedraging'. Belangrijk is dat journalistiek meer omvat dan het louter passief overnemen van aangeboden informatie. Er moet een eigen inbreng zijn in de controle en selectie van nieuwsmateriaal. Andere factoren zijn de gerichtheid op een (onbepaald) publiek en de vraag of de auteur zichzelf als 'journalist' presenteert.

Ten slotte komen de recente ontwikkelingen in Nederland aan de orde. *Schiphof* analyseert de reikwijdte van de journalistieke exceptie van artikel 3 Wbp. Volgens deze bepaling is de wet in beginsel niet van toepassing op de verwerking van persoonsgegevens voor uitsluitend journalistieke, artistieke of literaire doeleinden. In de Richtsnoeren van december 2007 noemt het CBP vier criteria aan de hand waarvan het wil bepalen of een internetpublicatie onder de journalistieke exceptie valt. Eén van de criteria is het bestaan van de mogelijkheid van repliek of rectificatie. Hiertegen brengt Schiphof in dat het weliswaar een goede journalistieke gewoonte is onjuiste berichten te corrigeren, maar dat een slechte journalist nog steeds een journalist is. Het artikel van *Korthals Altes* gaat ten slotte in op het plan van minister Hirsch Ballin een wet te maken inzake het journalistieke verschoningsrecht. Geen goed idee, zo vindt de auteur. In het beste geval is zo'n wet overbodig, want artikel 10 EVRM en de daarop gebaseerde jurisprudentie bieden meer dan voldoende houvast. In het slechtste geval rolt er een compromis uit de bus, waarmee niemand gelukkig is en dat in bepaalde gevallen niet aan de Europese eisen zal voldoen. De

* Prof. mr. A.W. Hins is universitair docent staats- en bestuursrecht aan de Universiteit van Amsterdam en bijzonder hoogleraar mediarecht aan de Universiteit Leiden. Tevens is hij redacteur van dit blad.

1 *Kamerstukken II*, 2007/08, 31 200 VI, nr. 92.

2 *Kamerstukken II*, 2006/07, 30 800 VI, nrs. 82 en 117.

3 *Kamerstukken II*, 2007/08. 31 200 VI, nr. 104 (resp. p. 2, 3 en 8).

4 Het rapport is gepubliceerd als katern in *Mediaforum* 2007-5.

5 Vzr. Rb. Amsterdam 25 oktober 2007, *Mediaforum* 2008-1, m.nt. G.A.I. Schuijt.

wetgever zou kunnen bepalen dat rechters de vrijheid hebben de wet ruimer te interpreteren als de omstandigheden dat in de geest van het grondrecht verlangen. Een dergelijke constructie draagt echter weinig bij aan de gewenste rechtszekerheid.

Een wet op de bronbescherming

Het overleg in de vaste Kamercommissie voor Justitie, dat in de eerste alinea werd aangehaald, stemt niet optimistisch. Het lijkt erop dat de wetgever het recht op bronbescherming wil beperken tot 'echte' journalisten. Dat doet denken aan een geprivilegieerde beroepsgroep, terwijl het EHRM juist de mogelijkheid open houdt dat ook buitenstaanders bescherming krijgen. Onbetaalde medewerkers van een krakersblad kunnen niet bij voorbaat als 'beunhazen' worden bestempeld, om de uitdrukking van het Tweede Kamerlid Teeven te gebruiken. Anderzijds kan een wettelijke regeling wel degelijk nuttig zijn. Enkele maanden geleden noemde Zagers in dit blad een aantal argumenten die voor wetgeving pleiten.[6] Niets verhindert de Nederlandse wetgever een ruimere invulling aan het recht op bronbescherming te geven dan het minimum dat artikel 10 EVRM voorschrijft. Een royaal geformuleerd wettelijk recht, waarop slechts enkele uitzonderingen mogelijk zijn, zou journalisten, klokkenluiders en wetshandhavers meer houvast bieden dan een vage verwijzing naar 'de' jurisprudentie inzake artikel 10 EVRM. In België heeft men vooral om die reden gekozen voor een wettelijke regeling. Zeker na het arrest van het Arbitragehof van 7 juni 2006 is de suggestie van een geprivilegieerde kaste volledig uit de wet verdwenen.[7] Bovendien zijn de uitzonderingen aanzienlijk beperkter dan het bekende rijtje uit artikel 10, tweede lid, EVRM.

Een onderwerp dat bij het maken van een Nederlandse wet ongetwijfeld besproken zal worden, is de relatie met professionele gedragscodes. In het *Goodwin*-arrest van het EHRM werd het bestaan van '*professional codes of conduct*' genoemd ter ondersteuning van het recht op bronbescherming. Het Hof wees erop dat diverse lidstaten van de Raad van Europa dergelijke gedragscodes kennen, die journalisten verplichten hun bronnen geheim te houden.[8] Deze overweging van het Hof betekent niet dat alleen journalisten die zijn onderworpen aan een professionele gedragscode het recht op bronbescherming kunnen inroepen. Sommige auteurs lijken echter te voelen voor een koppeling tussen rechten en plichten.[9] Zo ook Advocaat-Generaal Huydecoper in zijn conclusie bij HR 18 januari 2008 in de zaak-*Van Gasteren/Hemelrijk*. Hij meent dat het voor de bescherming krachtens artikel 10 EVRM in het algemeen geen verschil zou moeten maken of iemand wel of niet tot de officiële 'pers' behoort. Op deze hoofdregel maakt hij echter twee uitzonderingen: het verschoningsrecht en de beroepsethiek. 'In die gevallen lijkt het mij nodig om een onderscheid te maken tussen "echte" professionele journalisten en degenen die niet als zodanig kunnen worden aangemerkt', aldus Huydecoper.[10]

Mijns inziens moeten twee vragen uit elkaar worden gehaald:

a. Is het recht op bronbescherming van toepassing?
b. Is het nodig een uitzondering te maken op dit recht?

Natuurlijk is het relevant of een auteur zich heeft aangesloten bij een beroepsvereniging van journalisten en onderworpen is aan een '*professional code of conduct*'. Als dat het geval is, levert dat een belangrijke aanwijzing op dat de auteur in kwestie als journalist is opgetreden. Het recht op bronbescherming is dan van toepassing. Een noodzakelijke voorwaarde is het echter niet. De auteur kan wellicht op andere wijze aantonen dat hij heeft gehandeld als 'journalist' of dat hij een vergelijkbare rol heeft gespeeld in de openbare nieuwsvoorziening. De tweede vraag is minstens even interessant. Kan een journalist, wiens hoedanigheid buiten twijfel staat, maar die een gedragscode heeft geschonden, daardoor zijn zwijgrecht verspelen? Is het in een democratische samenleving noodzakelijk slechte journalisten tot het onthullen van hun bronnen te dwingen?[11]

Mijns inziens is het antwoord op de laatste vraag: nee. Het wel of niet naleven van de '*ethics of journalism*' is ongetwijfeld een factor bij de beoordeling van de rechtmatigheid van een publicatie. Dat wordt geïllustreerd door het recente arrest van het EHRM in zaak *Stoll vs. Zwitserland*, waarin het ging om de publicatie van uitgelekte staatsgeheimen.[12] De journalist die een gedragscode overtreedt moet zelf op de blaren zitten. Een beperking van het zwijgrecht is iets anders. Dit recht beschermt in de eerste plaats de potentiële bronnen. '*Without such protection, sources may be deterred from assisting the press in informing the public on matters of public interest*', zo overwoog het EHRM in de zaak *Goodwin*.[13] De bron die met een journalist vertrouwelijkheid heeft afgesproken, mag niet worden gestraft voor eventuele fouten die de journalist vervolgens maakt. Ook het Belgische Arbitragehof verwees in zijn arrest van 7 juni 2006 naar de ratio van het recht op bronbescherming.[14] Hopelijk zullen de ontwerpers van het aangekondigde wetsvoorstel het Belgische arrest als bron van inspiratie gebruiken. Naast deze aflevering van *Mediaforum* natuurlijk.

6 H. Zagers, 'Bronbescherming erkend en gekend? Over het regelen van het journalistiek verschoningsrecht bij wet', *Mediaforum* 2007-7/8, p. 218-222.
7 Arbitragehof 7 juni 2006, *Mediaforum* 2006-7/8, nr. 26, m.nt. A.W. Hins. In mei 2007 is het Arbitragehof omgedoopt tot Grondwettelijk Hof.
8 EHRM 27 maart 1996, *William Goodwin vs UK*, *NJ* 1996, 577 m.nt. E.J. Dommering, r.o. 39.
9 E.J. Dommering in zijn annotatie van EHRM 15 juli 2003, *Ernst e.a. vs België* en HR 2 september 2005, *NJ* 2006, 290 en 291 (*Ravage*). Zie ook H.J.M. Boukema, 'Niet zonder belang. Drie facetten van de uitingsvrijheid', *RM Themis* 2007-1, p. 26-36 (met name p. 33-34).
10 HR 18 januari 2008, *Van Gasteren/Hemelrijk*, *Mediaforum* 2008-3, nr. 10. Zie p. 135, in het bijzonder voetnoot 36.
11 Het recht op bronbescherming impliceert ook een bescherming tegen huiszoekingen en afluisteroperaties die erop gericht zijn de identiteit van een bron te achterhalen.
12 EHRM (Grote Kamer) 10 december 2007, *Stoll vs. Zwitserland*. Zie vooral r.o. 102-107 en r.o. 140-152.
13 EHRM 27 maart 1996, *William Goodwin vs. UK*, a.w., r.o. 39.
14 Arbitragehof 7 juni 2006, a.w, r.o. B.12.